

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Společenský status dítěte ve 20. a 21. století

Radim Tauš

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Společenský status dítěte ve 20. a 21. století

Radim Tauš

Vedoucí práce:

PhDr. Martin Profant Ph.D

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu své bakalářské práce panu PhDr. Martinu Profantovi, Ph.D za cenné rady a pomoc, které mi při psaní této práce poskytl.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	DĚTSTVÍ.....	9
	2.1 Vymezení pojmu dětství	9
	2.2 Historie dětství	10
3	VÝCHOVA DÍTĚTE V PROMĚNÁCH ČASU DO KONCE 19. STOLETÍ.....	12
	3.1 Rodina a její role	14
	3.1.1 Tělesný rozvoj	15
	3.1.2 Výchova rozumová a morální	15
	3.1.3 Rodiče a jejich děti	17
	3.2 Institucionální péče o dítě	17
4	DÍTĚ VE 20. STOLETÍ.....	19
	4.1 Začátek 20. století	20
	4.2 Léta 1925 - 1950	20
	4.3 Pestrá druhá polovina století „dítěte“	21
	4.4 Závěr 20. století.....	21
	4.5 Malí tyrani	22
	4.6 Jiné rozdělení výchovných metod	23
	4.7 Válečné období (1939-1945).....	24
	4.7.1 Dítě jako nástroj zabíjení a zároveň oběť.....	25

4.7.2 Dítě jako oběť	26
5 21. STOLETÍ A BUDOUCNOST	27
5.1 Děti a rodiče nového tisíciletí	27
5.2 Výchovné směry	28
5.2.1 Směr tradiční	28
5.2.2 Směr moderní	29
5.2.3 Směr „všude spolu“	29
5.2.4 Budoucnost... ..	29
5.3 Vliv médií na rodinu	30
5.3.1 Televize a počítač.....	30
5.3.2 Reklama	31
5.3.3 Děti v médiích a předčasná dětská dospělost.....	33
5.3.3.1 Dětská móda a dětská Miss.....	34
5.3.3.2 Dětství slavných osobností	35
5.4 Nešťastné dětství.....	37
5.4.1 Dětské psychologové	37
5.4.2 Násilí na dětech, fyzické tresty	38
6 EXKURZ	41
6.1 Jak to vidí veřejnost	41
6.2 Přepis rozhovorů	42
6.3 Vyhodnocení rozhovorů.....	46
7 ZÁVĚR	48
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENY.....	50
9 RESUMÉ	53

1 ÚVOD

Žijeme v 21. století a nikdy se nekladl větší důraz na výchovný přístup k dětem, jenž je ovlivněn celým sociálním kontextem. Současná společnost se jako zrcadlo odráží ve výchovných přístupech, a pro ty je charakteristické neskonalé množství výchovných vlivů, ze kterých je někdy opravdu těžké vybrat si ten pravý a správný. Dokážeme namíchat ideální výchovu díky metodám starším a včleníme tam moderní prvky, či naopak budeme preferovat výchovu s moderním přístupem, ale zároveň se poučíme z toho dobrého z minulosti a nebudeme ji jen tak zatracovat, jako něco už starého a vyčpělého?

Nepovažujme to, co známe z vlastní rodiny, za jediné správné či naopak nesprávné a ani si nemysleme, že současné výchovné přístupy jsou ty jediné trvale platné.

Řečené množství výchovných stylů může působit jako chaos a mást nás místo toho, abychom si uvědomili, že jsme nikdy neměli větší svobodu a možnost výběru v tom, jak malého človíčka vychovávat, a že nikdy se děti v západním světě neměli tak dobře jako teď. Přesto výchovu dětí provázejí mnohé závažné situace, na které by společnost měla hledět pozorněji a tím je např. existence depresí u dětí nebo růst jejich agresivity, jež někdy ústí v samotnou kriminalitu.

Dnešní století a vlastně také nové tisíciletí je výsledkem vývoje společnosti. Já se ve své práci podívám na výchovu dětí 19. a 20. století, neboť to byla století, zvláště století 20., v mnoha ohledech, tedy i v otázce pohledu na dítě jako jedince a způsobů jeho výchovy, nejprogresivnější.

V období, které se chci pokusit zmapovat, prošla naše země mnoha dramatickými změnami od rozpadu monarchie a formování nového společného státu Čechů a Slováků, přes dvě světové války a

připojení se Československa k východnímu bloku, až k rozpadu prvorepublikových ideálů společného soužití dvou kulturně i jazykově blízkých národů. Rád bych ve své práci ukázal, jakými změnami procházelo dítě v těchto obdobích, jak se měnil pohled na něj, jak některé samozřejmosti, které dnes bereme jako neotřesitelné, byly dříve absolutně nemyslitelné.

Jestliže chceme pochopit pojem dítě, neměli bychom zapomenout na to, co s dítětem přímo souvisí, a to je pojem dětství. Toto časově ohraničené období je zásadním mezníkem pro formování lidské osobnosti a jedinečnosti podtržené tvorbou morálních zásad, charakteru a žebříčku hodnot.

Dítě jako takové prošlo v průběhu staletí mnohými změnami. Jeho postavení ve společnosti se změnilo, ať už v historickém kontextu nebo z hlediska národnostního či etnického. Proměnou prošla výrazně zejména výchova. Od nekompromisního a autoritativního výchovného přístupu rodičů, přes jakési volnější, benevolentnější období, až k chápání dítěte jako rovnocenného partnera.

Mnozí, možná většina, považují dětství za nejkrásnější období lidského života. Období, kdy ne zcela zodpovídáme za své jednání a chování a mnohé prohřešky jsou nám promíjeny. Také, a to především, spojujeme dětství s objevováním světa, světa kde je všechno nové, skryté a možné. Avšak tyto aspekty si uvědomujeme nejspíš až tehdy, kdy už dětmi přestáváme býti. *Dospělý sice vychovává dítě, předává mu společenskou zkušenost, ale každý dospělý - i tvůrčí pracovník - byl také dítětem, v prehistorii jako dnes.*¹

¹ PIAGET Jean, INHELDEROVÁ Bärbel. *Psychologie dítěte*, s. 8.

2 Dětství

2.1 Vymezení pojmu dětství

Hovoříme-li o dětství, myslíme tím nejčastěji určité časové rozmezí, které nám pomáhá přesněji určit a vystihnout tento termín. Není dozajista žádným překvapením, že se toto časově ohraničené údobí v dějinách lidstva měnilo.

Středověké vnímání naší pozemské pouti dělilo lidský život na *sedm lidských věků*, tedy jakýchsi etap, kterými projde jedinec od svého narození až do své smrti, přičemž dětství náležela období dvě. První období, nazývané infantia, probíhalo do sedmého roku jedince a druhé, pueritia, jež končilo s dosažením čtrnáctého roku. Puertia, název pocházející z latinského výrazu *purus*, neboli čistý, symbolicky naznačoval, že jedinci v tomto věku nebyli ještě schopni plození potomků.²

Rakouský občanský zákoník z roku 1811, k jehož novelizaci došlo až roku 1914, platil tedy přes sto let, nazývá dítětem jedince, jehož věk nepřesáhl sedm let života. Mezi osmým a čtrnáctým rokem prožívá období nedospělosti a od patnácti do dvaceti čtyř čas dospívání. Rieger ve svém *Naučném slovníku* posouvá hranici dětství, při čemž rozlišuje dívky a chlapce. Dětský věk dívek končí mezi čtrnáctým a šestnáctým rokem a u chlapců je pomyslná hranice posunuta ještě o dva roky, tedy mezi šestnáctým až osmnáctým rokem. Je zde také zmíněna podrobnější klasifikace samotného období dětství, a to kojenecký věk, jež končí takzvaným odstavením, věk vlastního dětství od prvního do sedmého roku. Mezi sedmým a čtrnáctým, u chlapců šestnáctým rokem, nastává věk školský. V dnešní době rozlišujeme nejen věk kojenecký, ale také

² LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 191.

období novorozenecké, jež mu předchází a také čas, kdy je dítě nazýváno batoletem.³

Pojem dětství, jak jej vnímáme v dnešní době, existuje několik století. *Ještě na konci středověku byly děti považovány pouze za malé dospělé, kteří po dosažení jistého stupně samostatnosti neměli nárok na žádné zvláštní „zacházení“.*⁴ Se zvláštním slovním označením, jež by pojmenovávalo dítě, nebo děti, se setkáváme snad ve všech jazycích a jeho vývoj zaznamenal mnohých změn, než dostalo současné podoby. Například dnes pro nás tak notoricky známý německý výraz označující dítě (das Kind – z germánského kinda-zplozený), v původním významu zahrnoval všechny pokrevní příbuzné bez ohledu na věk.

Dětský svět, prostor, v němž se dítě pohybuje, bezstarostně si hraje a vůbec tráví svůj čas, prošel za staletí také řadou změn. Když se vrátíme do minulosti, nic takového nenacházíme. Dětem, které byly schopny základních motorických pohybů, přidělovali rodiče různé pracovní úkony, neboť práce dětí byla součástí a nezbytností pro obživu rodiny. Náhled na dětskou práci se změnil až v 19. století, kdy do rodinného života vstupuje intenzivněji instituce v podobě státu a *moderní rodina se tak ocitá pod dohledem.*⁵ Na vesnici přežívá dětská práce samozřejmě mnohem déle než ve městech. Jestliže je zmíněn dětský prostor, je třeba podotknout, že 19. stoletím se začínají objevovat i prostory určené přímo dětem, předchůdci dětských pokojů.

2.2 Historie dětství

Zkoumáním dětství a všeho, co s dětstvím souvisí, se jako jeden z prvních zabýval francouzsko-švýcarský filozof Jean Jacques Rousseau. Rozdělil vývoj jedince jednotlivými stádii od kojence až po dospělého

³ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 178.

⁴ ZÁHME, Volker. *Co by děti měly znát*, s. 14.

⁵ DE SINGLY Francois. *Sociologie současné rodiny*, s. 12.

člověka⁶, přičemž poukazuje na návaznost těchto stádií, ve kterých se *vlohy a různé schopnosti projevují rozdílně*.⁷

Jako teoretik pedagogiky předložil ve své době převratnou myšlenku, která souvisela nejen se školní výchovou, ale hlavně s takovým pojetím výchovy, které chrání dítě před korupcí a společenskými předsudky a rozvíjí jeho přírodní vlohy. Nesouhlasil s bitím dětí, tehdy běžnou praktikou, pregnantně pojmenovanou v Bibli a šířenou Martinem Lutherem, *kdo své dítě miluje, ten je trestá výpraskem*.⁸

Rousseauova nenásilná, humánní představa o výchově dětí⁹ bohužel ne úplně koresponduje s jeho rodinným životem, kdy svých pět vlastních dětí odložil do sirotčince.

Jak tedy dětství „přišlo na svět“? Jedna z teorií *vidí dějiny dětství jako sblížení se rodičů s dětmi*¹⁰. Autorem je americký psychoanalytik Lloyd de Mause, který ve své knize *Dějiny dětství* předkládá doslova hororový scénář. Vztah dítěte a rodičů nebyl vždy tak vřelý jako dnes, to bylo již zmíněno, ale v de Mausových vizích je tento vztah zpočátku určován, a to do 4. století n. l. například *pohozením přebytečného strážníka nebo zabitím dítěte hned po porodu*¹¹. S odkládáním dětí se podle Mauseho můžeme setkat ještě ve 13. století. Ačkoliv Mause předkládá několik konkrétních příkladů usmrcení dítěte, je nesporné, že zabití dítěte bylo dříve, stejně jako dnes, nábožensky zcela nepřijatelné.

Ambivalencí nazývá de Mause jakýsi vnitřní boj rodičů ve vztahu ke svým dětem, boj mezi láskou a nenávisť. Tato etapa trvala až do 18. století. V dalších fázích vývoje nevidí dospělí ve svých potomcích již takovou hrozbu jako kdysi a snaží se hlouběji proniknout do dětské psychiky, pochopit a porozumět tomu, co si dítě myslí. V tu chvíli se

⁶ S těmito stádii se můžeme setkat již ve středověku, Rousseau je pouze nově využívá.

⁷ ZÄHME Volker. *Co by děti měly znát*, s. 30.

⁸ ZÄHME Volker. *Co by děti měly znát*, s. 32.

⁹ Toto nové pojetí Rousseauova dětství se odráží v jeho díle *Emil čili o výchově*, které bylo vydáno ve Francii v 18. století. Český překlad vznikl ale až začátkem století 20.!

¹⁰ ZÄHME, Volker. *Co by děti měly znát*, s. 16.

¹¹ ZÄHME, Volker. *Co by děti měly znát*, s. 17.

začíná vytvářet vztah rodičů k dětem, jež je podobný tomu dnešnímu, založený na empatickém přístupu.

Další teorií popisující historii dětství nacházíme u francouzského sociálního historika Philippa Ariese, podle kterého až do poloviny 17. století byl život dětí volný a šťastný, odehrávající se ve středu tradiční společnosti. V době osvícenství vznikají první myšlenky výchovy a s tím související pojem školy. Až díky škole, kterou nazývá Ariese ghettem, dochází ke skupinovému rozdělování dle věku a také k jakési izolaci mimo celou společnost stále zvětšující hranice mezi dospělými a dětmi. *Dříve se veškerá výchova uskutečňovala tzv. přímým učením... Děti nezůstávaly doma, byly posílány do jiné rodiny, ať už na základě smlouvy, nebo bez ní, aby tam pobývaly a začaly svůj samostatný život, nebo aby se zde naučily způsobům chování rytíře nebo řemeslu... V tomto předávání (transmisi) přímým učením z generace na generaci nebylo místo pro školu. Při takovém „učení“ se dítě netěšilo postavení dítěte (dětství)¹². Se vznikem školy se začíná přibližovat fenomén dětství k podobě, kterou známe dnes.*

3 Výchova dítěte v proměnách času do konce 19. století

Devatenácté století, nazývané stoletím dlouhým, přineslo do Evropy změny v podobě industrializace a urbanizace, mnoha vynálezů a objevů a člověka, jenž přestal být produktem přírody. Ta se naopak vlivem pokroku sama stala zbožím. Byl vynalezen dynamit, elektřina a telegrafy, rostla dopravní síť, konec století pak přinesl takové objevy, jako je rozhlas nebo film. Devatenácté století není stoletím trvajícím přesně sto let. Začíná už dříve a to *rokem 1789, kdy Francouzská revoluce uvedla do pohybu celou Evropu a způsobila řadu hlubokých změn, a končí atentátem v Sarajevu.*¹³

¹² DE SINGLY Francois. *Sociologie současné rodiny*, s. 22.

¹³ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 9.

Díky továrnám lidé přestali žít pouze z půdy. Lidé se dožívají vyššího věku a začínají svá rodičovství plánovat. Konec století přinesl také nižší dětskou i kojeneckou úmrtnost. *19. století lidi změnilo. Na jeho počátku stál poddaný, na jeho konci - více či méně sebevědomý - občan.*¹⁴ Byl vydán *Občanský zákoník*, vznikl moderní parlament a mnoho politických stran a více viditelné byly snahy o změnu v postavení ženy. Přestala existovat široká rodina, jež měla v případě problémů zabezpečovat své členy. Žena byla podrobená mužské dominanci a její vliv byl zúžen jen do sféry privátní, zatímco muž reprezentoval sféru veřejnou. Nicméně její vliv se rozšířil kromě role hospodyně na roli manželky a matky.

Dítě 19. století se téměř bez výjimky narodilo do početné rodiny. Ta ne že by se snažila předcházet hříchu, jak to kázala katolická církev, pokud se manželé snažili o využití nějakých kontraceptivních metod, jako se spíše velkému počtu dětí nebránila. Byla zde větší pravděpodobnost, že některé děti přežijí a postarají se jednou o své rodiče. První dítě se narodilo většinou do roka po svatbě, další děti se rodily s dvou a půl letou pauzou, a to často až do matčiny menopauzy, pokud se jí dožila. Rodina tak mívala i deset dětí a rozhodně to nebylo „trendem“ jen v rodinách chudých. Svatopluk Čech pocházel např. ze šestnácti sourozenců. Samozřejmě existovaly výjimky, jako byla Karolina Světlá, jež rodila jen jednou.

Již před koncem druhé poloviny 19. století se vykazují demografické znaky omezující se natalitu a objevuje se plánované rodičovství. To i přes špatné svědomí ze spáchání hříchu ulehčovalo život rodičům, jež nemuseli *volat tak často bábu... a tak často sbíjet rakvičku*¹⁵. Začíná se prosazovat model rodiny, jež má méně dětí, ale o to intenzivnější péči jim věnuje. To si na úkor práce samozřejmě mohla dovolit především střední vrstva ve městech, jako byli úředníci. Je třeba

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 12.

¹⁵ LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 134.

mít ale na paměti, že za klesající natalitou nelze vidět jen změnu mentality rodičů a jejich schopnost předvídat důsledky svého pohlavního života. Důvodem byla také častá onemocnění, vedoucí ke sterilitě, poruše laktace, podvyživenost matek atd. Až 20. století, přinášející ženskou emancipaci, větší vzdělání, změnu hodnot i ekonomický postoj snažící se o menší počet dětí, přináší světu plánované rodičovství v tom pravém slova smyslu.

3.1 Rodina a její role

Výchovu dětí jako smysl rodinného života viděl už John Locke ve svých *Několika myšlenkách o výchově*, které publikoval v roce 1693. Ty se dají považovat za základ moderní rodinné výchovy, ale zároveň považuje rodinu za jedinou instituci, v níž se dítě socializuje. Podle sociálního postavení rodiny se určovalo – pokud to bylo možno - vzdělání dítěte i jeho příprava na život. Teprve škola začala v průběhu novověku konkurovat od určitého věku dítěte výchovné funkci rodiny.

Rodina 19. století rozlišuje mezi rodinou nukleární, ženou, mužem, později třeba i jejich dětí, a ostatními příbuznými, které řadí níže. Takže často a vědomě vzniklý manželský svazek byl více ceněn než pokrevní příbuzní. Pokrevní příbuzní, zvláště byly-li to děti, byli důležití pro případné neplodné páry, které v té době nevolily adopci, ale tyto děti *zpravidla sloužily jako levná pracovní síla*.¹⁶ Oproti současným rodinám byla rodina 19. století důležitá především svou funkcí ochrannou a ekonomickou. Funkci sociálněvýchovnou převzala z velké části škola, funkci reprodukční, jako pokračování rodu, si rodina zachovává stále. Funkce, která ale nejvíce posílila, je ta emocionální.

Manželství se stále uzavírala na základě požadavků rodičů, ať už u vrstev vyšších či nižších. Rozvod nebyl samozřejmostí. Josefský manželský patent umožňoval rozvod od stolu a lože, ale pouze po souhlasu obou manželů. Rozhodně se nebrala v potaz taková

¹⁶ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 159.

maličkost jako alkoholismus rodičů, fyzické násilí atd. *Děti v 19. století tak nebyly traumatizovány rozvody svých rodičů, ale spíše tvrdou výchovou.*¹⁷

3.1.1 Tělesný rozvoj

Rodinná výchova spočívala především v zájmu o tělesný rozvoj. Protože až do konce 19. století nebyl vodovod samozřejmostí a na venkově tomu tak bylo dokonce ještě v polovině 20. století, odpovídala tomuto faktu i hygiena. Zatímco dospělí byli poučováni: „*Nebudete-li se každého dne mýti, tak porové dirky na těle vašem pomalu a pomalu od špíny se zacpají, a z toho rozličné nemoci přichází*“¹⁸, v péči o děti od batolat po školní věk byla důsledná čistota atributem jen u vyšších vrstev.

Stravování dětí se normalizovalo až v 19. století, do té doby jedly děti stravu v závislosti na majetnosti rodiny. Zatímco některé děti zakoušely často hlad, v rodinách bohatých se mohly děti najíst do sytosti. Přesto i jim bylo vštěpováno jako nežádoucí podávání různých pamlsků či kořeněných pokrmů. Dostí smutným a škodlivým zvykem bylo podávání alkoholu u všech vrstev obyvatel, a to ať už pro dobrý spánek nebo pro povzbuzení chuti.

3.1.2 Výchova rozumová a morální

Až do začátku 20. století byla výchova morální téměř totožná s výchovou náboženskou a ta svou hrozbou hříchu zůstávala nadlouho účinným výchovným prostředkem. Podívejme se ale na citovou výchovu. Tato nejtrvalejší emoce našeho života je naprosto automaticky považována za nejdůležitější funkci rodiny. Základní potřebou dítěte je láska. Rodiče milují nezištně a nijak tuto lásku nemusejí skrývat. Dříve byly ale projevy lásky mezi rodiči navzájem i rodiči a dětmi spíše ojedinělé a zvláště na venkově bylo na tyto projevy nazíráno dokonce jako na nežádoucí. Vztah matky a dítěte často nemohl být bezprostřední,

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 166.

¹⁸ LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 142.

když ve vyšších vrstvách se o dítě staraly během jeho prvních let kojné a chůvy. Chůvy byly zaměstnávány ve všech sociálních vrstvách, kromě nejchudších rodin. Později byly chůvy někde vyměněny za guvernanky či vychovatele.

Kupříkladu císařovna Alžběta, více známá jako Sisi, dala svého syna Rudolfa po porodu kojné, proto není překvapením, že pro malého prince byla kojná po nějaký čas tou nejdůležitější osobou v jeho životě, zvláště pokud kojná byla k dispozici ve dne v noci a kojení byla její jediná služba na dvoře. Po odstavení hrála zase nejdůležitější roli *Rudolfa a jeho sestry Gisely komorná Leopoldina Nischerová*.¹⁹ Přesto matka bude pro každé dítě jedinou opravdovou nejdůležitější osobou a vztah s ní bude vždy determinovat jeho vztahy budoucí. A život Rudolfa se odvíjel téměř neustále mimo zorné pole jeho matky. Alžběta se příliš nezajímala ano o jeho svatbu, ani o jeho zdraví, přesto princ *do poslední chvíle usiloval o její přízeň*.²⁰ Císařovna se ale po narození své poslední dcery Marie Valérie věnovala už jen tomuto poslednímu dítěti a svých předchozích dvou dětí si téměř nevšímal. K synovým problémům byla slepá, a tak *v noci z 29. na 30. ledna 1889 korunní princ skoncoval se svým životem*.²¹

Ještě složitější byl vztah dítěte a otce, který se často nevyskytoval doma, protože ho práce zdržovala mimo domov od rána do večera. V rámci pěstování kultu otce se po jeho návratu z práce domů nepožadovalo, aby trávil čas s dětmi, se kterými stejně neuměl navázat užší vztah. Výsledkem tohoto vztahu byla komunikace ze strany otce strohá a ze strany dítěte ustrašená a poznamenaná náboženským respektem k rodičům. Přesto už i ve středověku se vyskytují otcové, kteří projevují zájem o dítě v kojeneckém nebo batolecím věku, promlouvají k němu a zpívají mu, aby ho utišili. Ještě zajímavějším se jeví fakt, že

¹⁹ WEISSENSTEINER, Friedrich. *Osudové ženy korunního prince Rudolfa*, s. 36.

²⁰ WEISSENSTEINER, Friedrich. *Osudové ženy korunního prince Rudolfa*, s. 33.

²¹ WEISSENSTEINER, Friedrich. *Osudové ženy korunního prince Rudolfa*, s. 32.

v některých publikacích z 19. století se klade důraz na otcův zájem o dítě ještě před jeho narozením v průběhu ženina těhotenství.

3.1.3 Rodiče a jejich děti

Ačkoli v 19. století mnoho otců považovalo narození dcery za stejně hodnotné jako narození syna, přetrvávalo nad dcerou zklamání. Karel Havlíček Borovský, sám později tatínkem dcerky, napsal z Brixenu svému bratrovi tato slova: „*Milý bratře! Především ti skládám gratulaci k šťastnému založení rodiny, ačkoli vlastně se k holce tuze gratulovat nemusí, lepší by byl kluk. Ale což je dělat. Ženě vyříd' pozdravení...*“²² Není se co divit, když otázka věna byla až do ženské emancipace důležitá a měla na rodinu nevěsty neblahý ekonomický dopad. *Chlapci stačilo dát vzdělání – a studenti 19. století dokázali žít velmi skromně – a pak mu najít přiměřeně zámožnou nevěstu.*²³

Děti v rámci rodiny zastávají určitou hierarchii projevující se i na fotografiích, kde se chlapci vyskytují napravo, nebo po otcově pravici, a mají přednost před sestrami. I mezi chlapci navzájem panovalo uspořádání, kdy mladší poslouchá staršího. Nejstarší bratr pomáhal dokonce sestrám při výběru ženicha. Autoritu měla i nejstarší sestra, která se starala o mladší děti.

3.2 Institucionální péče o dítě

Výchovné instituce se v Evropě začaly objevovat již ve druhé polovině 18. století a bývaly financovány z dobročinných příspěvků. V českých městech se tato zařízení objevují až později a ani u nás nerespektovaly potřeby dítěte raného věku a spíše kopírovaly elementární školu. Měly ale značnou užitečnost sociální. František Jan Mošner publikoval v roce 1835 knihu *Pěstounka*, ve které hovoří o ideálu vychovatelky.²⁴ Propaguje zde přiměřenou vzdělanost pěstounky, která

²² LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 154.

²³ LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 156.

²⁴ V předškolních zařízeních se vyskytovali především muži. Ženy zde působily jen výjimečně a bývaly bez vzdělání a kvalifikace.

se vyzná v domácím hospodářství, vštěpuje dětem lásku k pohybu a k hygienickým návykům. Mošner vychází z Komenského, např. při učení klade důraz na názornost a postup od nejjednoduššího ke složitějšímu, ale také sdílí Pestalozziho optimismus. Mošner zde ale hlavně odmítl kopírování školního vyučování. Dnes již úsměvně zde ale působí model ideální pěstounky, u které se nepředpokládá mateřství.²⁵

Předškolní péče je v šedesátých až devadesátých letech spjata se jménem Marie Riegrové, dcery Františka Palackého. V těchto zařízeních se již zcela respektovala specifika předškoláků, byl to také způsob pomoci sociálně potřebným rodinám²⁶ a zároveň se jednalo o jazykově české zařízení, čímž se bojovalo proti poněmčování. V tomto století již existovaly v Praze dokonce i jesle, ale na děti se mluvilo německy, proto Riegrová otevřela první české jesle v roce 1884. *Roční až tříletá batolata zde trávila dlouhý čas od sedmi do osmnácti hodin. Při příchodu je pěstounky vykoupaly a převlékly do „ústavního“ čistého prádla.*²⁷

Předškolní vzdělávání mělo ale i v 19. století funkci víceméně fakultativní a bylo určeno především pro děti z nemajetných rodin. Školní vyučování mělo už od osvícenství náležet všem, ale jako samozřejmost to začalo být považováno až ve druhé polovině 19. století.

Školy byly často, ač označené za tzv. normální školy, poznamenané vlivem církve.²⁸ Děti musely navštěvovat kostel každý den před výukou a ranní modlitba před vyučováním přežila dokonce až do vzniku Československé republiky. Navštěvování školy přinášelo dětem mnoho krušných chvil. Mši musely poslouchat na kolenou, vyučování např. žáků třetí třídy začínalo už v 7 hodin a pak seděli tři hodiny za sebou až do desíti. Výuka probíhala často bez přestávky v nevětraných místnostech. Učitelé odkojení pozdním osvícenstvím již přistupují

²⁵ Teprve v roce 1919 zrušilo „celibát“ učitelek československé revoluční Národní shromáždění.

²⁶ Nejchudší děti zde dostávaly nejen stravu, ale i ošacení financované radnicí města, sbírkami i jednotlivci.

²⁷ LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 170.

²⁸ Až Hasnerův zákon platící do roku 1870 umožnil státním inspektorům dozor nad školami na místo církve.

k žákovi jinak, staví na laskavém přístupu a také se více začíná dbát na výchovu fyzickou. Taková samozřejmost, jako jsou dnes dětské přezůvky, je výdobytkem až pozdního 20. století. Vyučování bylo také v některých školách realizováno od 3. třídy v němčině, což nepříspěvalo k efektivitě učení. *Teprve v roce 1864 byla rozhodnutím českého zemského sněmu zrovnoprávněna čeština a němčina v nižším a středním školství. Císař však toto usnesení potvrdil až v roce 1866.*²⁹

Povinná školní docházka přesto v tomto století zůstávala vyhrazena jen dětem z neprivilegovaných vrstev a vyšší vrstvy využívaly nabývání vzdělání pomocí domácích učitelů z důvodu nedůvěry ke kvalitě školy nebo také ze strachu z nemocí. Domácí výchova byla upřednostňována zvláště pro dívky a samozřejmě se lišila. Zatímco v první polovině 19. století se bez ohledu na postavení končilo u dívek věku 12 let – více znalostí nebylo přeci pro budoucí matku a hospodyně třeba - ve druhé polovině 19. století se dívčímu vzdělání vlivem silícího vlastenectví dostává více pozornosti. Konec století provázely další problémy s pravidelnou školní docházkou, neboť mnozí rodiče vyžadovali od škol úlevy, aby děti nemusely školu navštěvovat. Rodiče běžně využívali dětské pracovní síly v zemědělství. Teprve rok 1922 se svým Malým školským zákonem tyto úlevy ve vyučování odstranil.

4 Dítě ve 20. století

Jako století devatenácté nazýváme dlouhým, vysloužilo si století dvacáté také jakési přívěsk. Americká bojovnice za práva dětí Florence Kelleyová jej pojmenovala stoletím dítěte. Proč také ne? V tomto století dostává pojem dětství a rodina docela jiný rozměr. Nehledě na to, že i během něho docházelo stále ke změnám přístupu k dětem a pojetí rodiny vůbec.

²⁹ LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 188.

4.1 Začátek 20. století

Toto období je charakteristické především ustoupením tradičního patriarchálního modelu rodiny, vyznačujícího se liberálnějším přístupem k výchově. Velký vliv na tyto změny má působení pozitivistické filozofie, kterou u nás zastupuje František Čáda. Do té doby běžné výchovné prvky všedního života, které rodiče používali, jako je posměch, ponižování nebo zastrašování, začínají být odmítány. Začala se razit myšlenka, kdy byli rodiče nabádáni ke komunikaci se svými dětmi, ke komunikaci, která se zakládala na vzájemné důvěře a porozumění, neboť *dětský svět je jiný než svět dospělých a je třeba počítat s růzností zájmů ve vztahu k věku*³⁰. Takový přístup nazýváme pedocentrickým.

4.2 Léta 1925 - 1950

Pro druhou čtvrtinu 20. století je z pohledu výchovného přístupu k dítěti typická jakási racionalita, přesněji řečeno účelová racionalita. Cílovou skupinou byli hlavně ti nejmladší. Důraz se kladl zejména na to, aby si dítě začalo co nejdříve vytvářet návyky, které si žádá jeho rodič. Ti se řídili odbornými publikacemi vydávanými především autory z řad lékařů. Dětské vynucování pozornosti je v nich nazýváno zlozvykem, kterého je třeba se zbavit. V praxi to znamenalo, že matka měla například potlačovat své intuitivní chování (hlazení, houpání) a zároveň přehlížet signály, jež k ní dítě vysílalo (křik a neklid). V tomto období vstupuje na scénu také instituce v podobě školek a jeslí, která má nahradit rodinnou strukturu, neboť myšlenka racionální výchovy je lépe realizovatelná ve skupině, s pomocí profesionálních vychovatelů, protože rodiče často nedokáží dodržovat výchovné postupy. Takováto výchova měla svoji výhodu v naučení se kojence přesnému režimu na jídlo, na spaní, na hraní. Matky ale často zažívaly stres nejen z toho, že podle příručky nemají své dítě příliš hladit, ale také z toho, že samy jsou tímto pevným řádem, který si velká část z nich nedovolila měnit, stresovány. Obrovský stres a často i jakousi citovou karenci zažívaly ale především samy děti.

³⁰ ŠŮLOVÁ, Lenka. *Proměny výchovných přístupů k dětem*. Informatorium, s. 6.

4.3 Pestrá druhá polovina století „dítěte“

Od 60. let 20. století se upouští od extrémního prosazování autority a provádí se mnoho studií zaměřených na dětský vývoj. Studie se zabývají například deprivací dětí v ústavech a začíná se více akcentovat role rodiny. V té době své názory prosazují nejen odborníci v Československu jako je Z. Matějček, M. Severová, J. Čáp, ale také čeští emigranti z řad psychologů, mezi něž patřil V. Vojta.³¹ Mnoho specialistů se zaměřuje i na perinatální psychologii a taky na vztah matky a dítěte ihned po porodu. Celkově se dá říct, že se *zdůrazňovaly potřeby vřelého citového pouta mezi matkou a dítětem.*³²

Tento způsob výchovy bohužel občas přerostl v úplnou volnost a neřízenost výchovy. Klád se totiž důraz jen na pozitivní emoce dítěte. Termín self demand³³ je takové označení pro dítě, na které okolí nepůsobí výchovně, nýbrž pouze reaguje na jeho reakce a chování. Za určitých konstitučních podmínek tyto tzv. self demand děti vykazují obtíže častěji než je obvyklé. R. Spitz v této souvislosti zdůrazňuje, že *zbavit dítě v prvních měsících všech nelibostí je stejně nebezpečné jako je zbavit všech libostí, což zcela jistě neplatí jen pro raný psychický vývoj*³⁴.

4.4 Závěr 20. století

Ke konci století se setkáváme s výchovným trendem razícím si cestu nejen v České republice, ale i v okolním světě, který je specifický jakýmsi utužováním dětí. Ve výchovném procesu není jistě chybou, vystavíme-li dítě určité dávce frustrace, která ho utužuje a zároveň mu postupně odkrývá svět ve své nezkreslené podobě. H. Papoušek poukazuje na to, že každý rodič v má sobě tzv. intuitivní rodičovství, jakousi podvědomou znalost, která mu napovídá, jakou zátěž a v kterém věku může dítě snést.

³¹ Známy především Vojtovou metodou. Jedná se o cviky, jež vedou k samovolným vrozeným pohybům. Jejich provádění pomáhá nejen při poruchách tělesných, ale i duševních.

³² ŠŮLOVÁ, Lenka. *Proměny výchovných přístupů k dětem*. Informatorium, s. 7.

³³ ŠŮLOVÁ, Lenka. *Proměny výchovných přístupů k dětem*. Informatorium, s. 7.

³⁴ ŠŮLOVÁ, Lenka. *Proměny výchovných přístupů k dětem*. Informatorium, s. 7.

4.5 Malí tyrani

Termín malý tyran se začíná objevovat v osmdesátých letech 20. století a do širšího povědomí se pak dostává také prostřednictvím stejnojmenné knihy české psycholožky světoznámého věhlasu žijící v Německu Jiřiny Prekopové. Zatímco západní Evropu, například Německo, okupoval „malý tyran“ zhruba před dvaceti lety, k nám se dostává, jak už to bývá, o něco později. V následujících několika odstavcích bych se rád zmínil o příčinách této dětské panovačnosti.

Život dnešních dětí je protkán láskou a ohleduplností, v prostředí, které se jim snaží maximálně vyjít vstříc, ale na rozdíl od předchozích generací se jim kladou minimální omezení a překážky. Chybí řád, jenž potřebuje jak dospělý, tak nedospělý jedinec. Začátek tyranství je spatřován již v útlém věku, kdy si dítě určuje čas krmení nebo hodiny svého usínání. Takto během prvních tří let života získávají pocit, že jsou to právě ony, kdo se největší mírou podílí na chodu celé rodiny.

Jednou z prvopočátečních příčin chaotického výchovného přístupu spadající z části ještě do století dvacátého, který postrádá již zmíněný řád, je spatřována například v široké škále kojenecké výživy, jenž nepotřebuje téměř žádnou další úpravu, stačí ji dát jen do mikrovlnné trouby. S nástupem těchto vymožeností začíná mít organizace celého všedního dne rodiny volnější formu. K dosažení plynulého chodu domácnosti není třeba tak pevného řádu jako dříve, neboť díky myčkám, automatickým pračkám a výše zmíněným mikrovlnným troubám jsou nejen časové, ale i manuální nároky nižší.

Tématem „malého tyrana“ se rovněž zabývá pedagog a psychoterapeut Jaroslav Šturma. V rozhovoru pro časopis *Týden* nazvaný *Chudáček tyran* se v několika otázkách snaží objasnit a zdůvodnit tento termín. Největší problém spatřuje v tom, že ačkoliv rodiče dokáží svým dětem lásku dát, odříkají jim podstatnou část výchovy, svou osobní přítomnost a nedokáží jim bohužel vymezit jednoduché hranice. Dále se v rozhovoru zmiňuje Jaroslav Šturma o rodičích, kteří postrádají

intuici, rodičích, kteří vychovávají pomocí příruček nebo dokonce spoléhají, že výchovu jejich dětí zajistí někdo další, třeba školka, škola či psycholog. *Kdo se nechá vytlačit z rodičovské role, má sklony obviňovat z výchovných nezdarů odborníky a instituce.*³⁵

Zajímavá teorie zaznívá při otázce na příčinu rezignace rodičů na stanovení hranic. Jaroslav Šturma spojuje tyto změny se změnou společenského klimatu, respektive s pádem totality. V minulém režimu se individualita jedince ve velké míře potlačovala a kladl se důraz na kolektivismus. V období, které přichází po listopadové revoluci, se naopak setkáváme s opačným přístupem, jenž je svým způsobem po létech útlaku a bránění v rozletu lidské individuality vyhnán do extrému.

4.6 Jiné rozdělení výchovných metod

Metody výchovy 20. století bychom mohly také rozdělit jinak. Mezi klasický způsob výchovy patřily tělesné tresty, ze kterých rostlo ustrašené a bázlivé dítě, nebo naopak dítě, které takové projevy považovalo za normální, tudíž hodné kopírování, a bití oplácelo na menších a slabších.

Když se rodiče rozhodli tuto metodu odmítat, nahradila ji metoda manipulace pomocí pocitů studu a viny. Děti byly nazývány zlými, línými, hloupými atd. To se projevovalo tím, že pojmenování, nálepky, které dítě dostávalo, začalo opravdu realizovat. Odráželo se to v jejich deprivaci a nízkém sebevědomí. Nebo také dítě, které se trápilo pocitem viny, vyrůstalo v dítě zuřivé a vzpurné.

Další je metoda přirozených následků,³⁶ která dítěti umožňuje vlastní řešení problému, a tím se děti můžou z následků svého chování samy poučit. V praxi by bylo ideální, kdyby rodič místo zahlazování problému a psaní omluvenek nechal dítě samotné nést zodpovědnost za pozdní příchod do školy. Tím je velká možnost, že dítě se samo z následku lépe poučí a také ví, že volba, zda bude mít problémy

³⁵ Chudáček tyran. Interview s Jaroslavem Šturmou. Týden, s. 36.

³⁶ BIDDULPH, Steve. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, s. 62.

s dalším pozdním příchodem či ne, je na něm. Tím se dítě učí i větší samostatnosti. S touto metodou souvisí i metoda odměn, která u mnohých dětí funguje. Děti jsou odměňovány za chování během týdne vhodným způsobem hodnocení (například dostává razítka berušek) a po určitém počtu či časovém úseku si může vybrat odměnu, popřípadě ji rodič vybere sám. Také může více pomáhat v domácnosti a být odměňován penězi do kasičky.

Pak je zde metoda vykázaní dítěte na několik minut do svého pokoje. *Mnoha dětem to doslova zachrání život, protože rodiče dostanou taky příležitost zklidnit se. Není to však metoda výchovná, protože dítě ani ničemu neučí, ani ho nevede ke změně chování.*³⁷ V současnosti se uplatňuje podobná metoda „stůj a přemýšlej“, která není trestem, nevytváří mezi rodičem a dítětem takový odstup a především *zlobivé děti nepotřebují izolovat – naopak obvykle potřebují kontakt ještě intenzivnější.*³⁸

4.7 Válečné období (1939-1945)

Pojďme se nyní podívat na specifická období 20. století. V historii naší planety se jistě nesetkáme s válečným konfliktem, který by svým rozsahem a hrůzností předčil 2. světovou válku. Válečné metody a praktiky, jež byly používány k dosažení vítězství, přesahovaly veškerý rámec lidskosti člověka 20. století. Děti byly v této neslavné epoše lidstva vychovávány a využívány pro válečné účely i systematicky vyvražďovány.

S vojenskou výchovou dětí v dějinách se setkáváme například již ve starověké Spartě, kdy byl každý zdravý a silný jedinec podrobován již od útlého věku příslovečné spartánské výchově. Tato průprava měla zajistit státu odolného a především loajálního obyvatele městského státu Sparta.

³⁷ BIDDULPH, Steve. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, s. 63.

³⁸ BIDDULPH, Steve. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, s. 64.

4.7.1 Dítě jako nástroj zabíjení a zároveň oběť

I v období celosvětového válečného konfliktu se v jistém slova smyslu můžeme setkat s něčím podobným. Polovojenská mládežnická organizace Hitlerjugend vychovávala své členy také v duchu fyzické zdatnosti, umění taktiky boje a vedla je k osvojování dovedností, které byly spojeny s manipulací a obsluhou nejrůznějších zbraní. Do myslí těchto mladých vojáků, jejichž věk se pohyboval mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem, byly vkládány ideologické myšlenky nacistického Německa o nadřazenosti árijské rasy. Jakýsi punc a charakter vojenství dodávaly této organizaci uniformy, které se podobaly uniformám NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)³⁹.

Na začátku 2. světové války a během ní byli mladí členové Hitlerjugend využíváni například jako kurýři, dělníci v továrnách nebo pomáhali vyprošťovat mrtvé z trosek. Zlomovým rokem pro organizaci se stal rok 1943, kdy byla pod velením SS vytvořena 12. SS obrněná granátnická divize „Hitlerjugend“ (12. SS-Panzer Grenadier-Division „Hitlerjugend“), jejíž poddůstojnický sbor tvořili chlapci ve věku šestnáct až osmnáct let. Těmto mladíkům rozhodně nechyběl divoký bojový duch, jenž v nich byl léta pěstován, a také značná míra fanatismu, kterou zapříčinila ideově zaměřená výchova. *Výchova a vzdělávání mají být v nejobecnějším smyslu přípravou na pozdější vojenskou službu. Armáda pak nebude muset jako dosud vštěpovat mladým mužům základy výcviku a nejelementárnější pravidla...a raději se postará, aby se z těchto fyzicky zdatných jedinců stali vojáci. Stát musí zaměřit celou vzdělávací mašinerii nikoli na to, aby do dětí napumpovala co nejvíce vědomostí, ale na to, aby produkovala stoprocentně zdravá těla.*⁴⁰

Bylo by dobré ještě zmínit jakousi odnož Hitlerjugend, nebo spíše její dívčí alternativu, s názvem Bund Deutscher Mädel (Liga německých dívek). Tato organizace, podobně jako Hitlerjugend, vychovávala své

³⁹ Národně socialistická německá dělnická strana, také nacistická strana byla krajně pravicová strana v nacistickém Německu.

⁴⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hitlerjugend>

členky v duchu nacistické ideologie a připravovala je například na roli matek zdravých germánských dětí.

4.7.2 Dítě jako oběť

Další smutnou kapitolou 2. světové války jsou osudy dětí násilně odtržených od svých rodin, osudy dětí zavlčených do koncentračních táborů, kde byly hromadně likvidovány. Nejmasovější systematické vyhlazování se týkalo především Židů. Německá propagandistická kampaň, včele s Josephem Goebbelsem, učinila z národa nesoucího na hrudi hvězdu Davidovu doslova štvanou zvěř. Konečné řešení židovské otázky-tak nazývali nacisté svůj plán, prostřednictvím kterého chtěli vyhladit veškeré evropské židovské obyvatelstvo.

Největším koncentračním a vyhlazovacím táborem zároveň byla Osvětim - Březinka, německy Auschwitz – Birkenau. Zde, ale i v ostatních táborech, se děly tak hrozné věci, že si je člověk může jen stěží představit. Na dobových fotografiích pořízených přímo v táboře, můžeme vidět lidi, respektive to, co z nich zbylo. Jen lidské kostry potažené kůží v masových hrobech.

Nejhorší, čeho se může milující rodič dožít, je smrt vlastního dítěte. Srdceryvné scény z Osvětimi zachycující tuto skutečnost popisuje ve svém svědectví nazvaném *V srdci pekla* Salomon Gradovski, člen sonderkomanda, tvořeného z vězňů, které bylo nasazeno v krematoriích a plynových komorách. *Mámy jdou s malými dětmi v náručí, jiné vedou děti za ruku. Líbají děti - mateřské srdce je netrpělivé - celou cestu líbají své děti.*⁴¹ Tento citát ilustruje nejen poslední chvíle matek a jejich dětí, před odchodem do plynových komor, kde na ně čekala smrt, ale také bezmoc rodičů ochránit své děti.

⁴¹ http://www.acwsaloon.cz/hotove/v/v-srdci-pekla/v_srdci_pekla.htm

5 21. století a budoucnost

5.1 Děti a rodiče nového tisíciletí

Přelom třetího tisíciletí signalizuje další změny v oblasti rodinného života a výchovy dětí. Trojgenerační rodina sídlící pod jednou střešou se stává ojedinělostí a také vnímání ženy jako matky, která má na starost domácnost a výchovu dětí, není tak jednoznačné. Zrovnoprávnění žen a mužů přineslo řadu změn. Ženy dnes často zastávají vyšší pracovní pozice než jejich muži, které jsou časově náročnější a tím pádem mají méně času na výchovu svých potomků. Otcové již nesplňují jen funkci živelů rodin, ale jsou schopni podílet se na chodu domácnosti stejnou měrou jako ženy. Vytrácí se tedy tradiční role mužů a žen v rodině. Vždyť i muži v dnešní době zůstávají doma s dětmi na tzv. rodičovské dovolené, dost často z finančních důvodů, kdy žena disponuje vyšším příjmem než muž. Všechny výše uvedené změny podtrhává posunutí věkové hranice rodičů při zplození prvního potomka, která se pohybuje kolem třiceti let. Mění se i velikost rodiny. *V roce 2001 bylo v České republice ze všech úplných rodin 53,3 % bez dětí, 20,3 % s jedním dítětem, 22,1 % se dvěma dětmi a 4,3 % se třemi a 4,3 % se třemi a více dětmi.*⁴²

Dítě 21. století je velmi často a intenzivně připravováno svými rodiči v rámci dokonalé socializace na svou budoucnost, na svou budoucí kariéru. Pomůckou bývají všechny možné i nemožné, vědecké i pseudovědecké metody a pomůcky. Pod pojmem dokonalá socializace si lze představit *co nejbohatší, bezstarostné a šťastné dětství, ale také dětství, jež má dítě efektivním způsobem připravit na výkon pomocí výkonu*⁴³. Takováto příprava dětí není ve své podstatě špatná. Kdo z rodičů by nechtěl úspěšné, sebevědomé a hlavně šťastné dítě. Ačkoliv je fakt, že zatím co úspěch můžeme směle spojovat se sebevědomím, v případě štěstí je to složitější. Vždyť přeci i úspěšný a sebevědomý

⁴² ZÄHME; Volker. *Co by měly děti znát: Odhalování dětských světů, rodičovské omyly, co o svých dětech možná nevíte*, s. 54.

⁴³ ZÄHME; Volker. *Co by měly děti znát: Odhalování dětských světů, rodičovské omyly, co o svých dětech možná nevíte*, s. 55.

člověk může být nešťastný a jedinec oplývající štěstím může být i ten neúspěšný, ten, jenž se těší z maličností všedního života. Problém tedy nastává tehdy, kdy rodiče přenášejí vlastní přání a touhy na své děti a ty jsou kolikrát tlačeny někam, kam nechtějí. Stírá se hranice mezi přáním rodičů a přáním nedospělého jedince. Nevyplněné sny rodičů o úspěšné kariéře svých dětí netrápí jen rodiče samé, ale vyvolávají i pocit viny z nedosažených cílů v samotných dětech.

Přeměnou prochází i prostor, v němž dítě žije a vyrůstá. Dříve si děti hrály spíše venku, dnes se přesouvají do bytů, přesněji do dětských pokojů. Ty tam jsou časy, kdy dítě přišlo domů, odložilo školní brašnu do rohu a hurá ven. Venku se ozýval hlahol a křik rozjívených dětí a nejstrašnějším trestem bylo domácí vězení. Dnes prožívají děti domácí vězení často dobrovolně. Přesto žádný pokoj přeplněný hračkami nenabídne dítěti nikdy tolik podnětů, které by našlo v přírodě.

5.2 Výchovné směry

Poslední léta a nové tisíciletí jsou charakteristické odbočením od pedocentrismu a větší důraz se nyní klade na ideál rovnoprávného postavení všech členů naší společnosti a to v každém věku našeho vývoje. Tím je zamýšleno to, že by společnost neměla být zaměřena na svůj vývoj prostřednictvím dětí, což samozřejmě odporuje přirozené potřebě každého rodiče, protože je v nás zakódována snaha o co nejlepší zajištění vývoje své genetické informace.

Jaké jsou tedy přístupy, jež se ponejvíce objevují v současných publikacích i v převažujícím reálném výchovném stylu?

5.2.1 Směr tradiční

Tento směr se projevuje stále přetrvávajícím pedocentrismem. Dítěti se věnuje maximální zájem, vše vede k uspokojování potřeb dítěte jak z hlediska materiálního, tak i duševního. *V takových rodinách často*

slyšíme: „Jen si to sněž, já už to nepotřebuji, už jsem na to stará.“ Rodiče jednoznačně upřednostňují zájmy dítěte na úkor svých.⁴⁴

5.2.2 Směr moderní

Tento směr vyznává mnoho současných rodičů. Předpokládá se bezproblémové dítě, které bude jednou prosperovat. Dítě přichází do rodiny, která dítě očekává a ve všech směrech je na něj připravena, ale chybí spontaneita a emoce. Dítě je znakem *úspěchu jak genetického, tak výchovného*.⁴⁵ Nejdůležitější roli hraje v těchto rodinách čas. Tyto moderní rodiny času nazbyt nemají, takže se spíše jen kontrolují činnosti dětí, čímž se vytrácí vzájemnost. Nebo tito rodiče svým dětem veškerý čas věnují, převážejí je z kroužku na kroužek a to už od nízkého věku, ale požadují za to jakousi návratnost ve formě efektivity.

5.2.3 Směr „všude spolu“⁴⁶

Tento způsob výchovy vyznávají především mladí lidé usilující o návrat k přírodě. Staví na základním vztahu matky a dítěte, protože jsou si vědomi jeho důležitosti pro další psychický vývoj. Děti jsou nošeny v nosítkách a šátcích na běžné aktivity dospělých, což má nevýhodu v občasném přehlížení specifických požadavků dítěte. Na dítě se rodiče nesnaží příliš působit, protože už neustálou přítomnost dítěte v jejich blízkosti berou jako naplnění své rodičovské role. Spornou také zůstává otázka porodů doma bez přítomnosti lékaře, jež tito rodiče upřednostňují.

5.2.4 Budoucnost...

Je nesporné, že v současnosti existuje mnoho alternativ a další se rozvíjejí. Mnohokrát do měsíce se můžeme z médií dozvědět názory a výzkumy renomovaných psychologů, pedagogů, sociologů a jiných specialistů, kteří budou vycházet z nových poznatků a budou je všemožně kloubit s poznatky starými.

⁴⁴ ŠŮLOVÁ, Lenka. *Proměny výchovných přístupů k dětem*. Informatorium, s. 7.

⁴⁵ ŠŮLOVÁ, Lenka. *Proměny výchovných přístupů k dětem*. Informatorium, s. 7.

⁴⁶ ŠŮLOVÁ, Lenka. *Proměny výchovných přístupů k dětem*. Informatorium, s. 7.

Existuje také množství publikací, jež nám výchovu také neusnadňují, protože stojíme před problémem, jakou si vybrat (či je snad přečíst všechny?). Takže jaká doporučení si vzít k srdci? Dát jen na intuici či rady jiných? Tak třeba...*Jak začít se vzděláváním dětí? První pravidlo: nechte je být. Druhé pravidlo: nechte je být. Třetí pravidlo: nechte je být. To jsou veškeré předpoklady.*⁴⁷

Co je jisté? Určitě to, že děti se vyvíjejí a zrají jinak než před 20, 30 lety. Že je zajímají jiné věci, jiné hračky, že se učí jinak. Ale především jsou takové, jaké je vychováme. Tak nám stále zůstává ten největší úkol. Dobře je vychovat a být dobrým vzorem.

5.3 Vliv médií na rodinu

5.3.1 Televize a počítač

V současnosti se hojně diskutuje na téma škodlivosti televize a mnozí mají za to, že mladí lidé napodobují násilné činy, jichž jsou v televizi svědkem. Příznivci tohoto média naopak hovoří o jakémisi očišťovacím účinku. Televize ukazuje také věci špatné, čímž mají diváci možnost tuto drsnou realitu prožít tváří tvář obrazovce a dát průchod svým negativním fantaziím, pomocí čeho dojde k odbourávání nahromaděných pudů.

To, co ale dítěti nejvíce škodí, je iluze ideálna a dokonalosti. Vše v televizi se zdá být dokonalé, hrdinové dokáží vše. Když takové dítě začne porovnávat, *především pak svoje výtvary, např. narozeninovou oslavu, vlastnoručně vyrobený předmět nebo obrázek, s tím, co jim ukazuje televize, zdá se jim, že neobstály dobře. Odhalení vlastní ubohosti (a ubohosti rodičů) zanechává pocit rezignace a vede k tomu, že děti již nejsou spokojeny s vlastnoručně vyrobenými předměty a samostatně uspořádanými událostmi.*⁴⁸

⁴⁷ HODGKINSON, Tom. *Líný rodič: Lenošením a nečinností k lepšímu rodičovství*, s. 9.

⁴⁸ ZÄHME; Volker. *Co by měly děti znát: Odhalování dětských světů, rodičovské omyly, co o svých dětech možná nevíte*, s. 58.

Ačkoli televize přináší množství informací, vlastně až příliš, které nás mohou obohacovat, je jisté, že dlouhé sezení před ní má neblahý vliv na tělesný vývoj a zanedbávání pohybu.

Televize také přináší rychlé optické vjemy v živém tempu, kdežto takové čtení knih vyžaduje soustředění, aby se nějaký optický vjem při převodu z písma uskutečnil. To bývá pro děti přivyklé jen obrazovce náročné a nudné.

Televizi v současnosti vlastní vesměs všechny domácnosti v České republice, proto je dětmi vnímána jako něco automatického. Teď jde jen o to, aby rodič nebyl tím vzorem, pro který zábava rovná se televize, a aby televizi nedával dítěti za odměnu, čímž by jí stavěl hierarchicky výše, než jaký post jí v rodině přísluší. Také by mělo být samozřejmostí, že nebudeme nechávat dítě samotné se zážitky ze sledování, protože jim chybí při jejím sledování nadhled dospělého a není pro ně jednoduché oddělit realitu od fikce, ať už pozitivní či negativní.

To, co platí pro televizi, platí také pro počítač. I s ním se dnes běžně seznamují děti předškolního věku. Byť jim umožňuje hravou formou počítačových her vstupovat do světa informačních technologií a zpracování dat, nebo jim nabídne zajímavé učební programy, vede je také k obrovské izolovanosti a jednomu zvláštnímu paradoxu. Děti se chvatně loučí před školou, kde spolu reálně diskutovaly a utíkají domů k počítači na sociální síť, kde si ti samí budou psát a posílat odkazy, ale virtuálně a budou surfovat na internetu.

5.3.2 Reklama

Setkáváme se s ní dnes a denně, ve dne i v noci nás masíruje prostřednictvím televize, rádia, tisku nebo reklamních panelů rozestých kolem silnic. Ovlivňuje naše rozhodování, náš úsudek a naše myšlení, zkrátka, ať už si to chceme nebo nechceme připustit, do jisté míry řídí náš život. Jestliže takto působí reklama na dospělého člověka, co teprve učiní s myslí dítěte? Často můžeme zaslechnout u dětí reprodukci reklamních sloganů oblíbených hypermarketů, které poskytují rodičům, mimo jiné, šetrnou péči o potomky ve formě dětských koutků při víkendových

plánovaných nákupech. Paradoxní je třeba slogan, který zaznívá několikrát do hodiny v marketu Globus. „Globus, tady je svět ještě v pořádku,“ zní opravdu až komicky, když se zamyslíme nad zmateným pobíháním dospělých s reklamními letáky po obchodě, hledajíc právě ten druh zboží, jež je daný týden v mimořádné akci.

Velkou záludností je reklama směřována přímo na dětskou část obyvatelstva. Cílová skupina, tedy děti, jsou velice snadno ovlivnitelné a pro rodiče tak nastává veliké dilema, zda daný produkt koupit, či ne. Ačkoliv je rodič přesvědčen o tom, že je daný výrobek jen mazaným marketingovým tahem zkušeného distributora a jeho hodnota neodpovídá ceně, je postaven před otázku, mám odepřít svému synáčkovi nebo dcerce to, po čem tak neskonale touží? Jestliže finanční situace rodičům dovoluje uspokojit touhu svých dětiček, ve většině případů podléhají a nakupují.

Potřeby dětí nejsou ovlivňovány jen přímým kontaktem s reklamou. Vesměs každé dítě navštěvuje zprvu školku, později školu, kde se téměř denně setkává s ostatními dětmi. I kdyby bylo dítě prosto všech v dnešní době možných médií, což je v podstatě nemožné, neunikne zprostředkované, nebo chceme-li reprodukované, reklamně v rámci interakce, právě v těchto sociálních institucích.

Určitě se mezi artikly prezentovanými reklamou najdou také kvalitní výrobky, které pouze zbuhdarma nevyprazdňují peněženky rodičů a některé z reklam jsou velmi pěkně řešené a mnohdy i vtipné. Problém vidím ve výběru, jenž je ovlivněn právě kvalitní reklamou, která tak úspěšně útočí na naše city.

Charakteristickým prvkem dnešních reklamních strategií je využívání dětí v reklamě. Je-li libo oslovit co nejvíce potencionálních spotřebitelů, je třeba zakomponovat do reklamy dětský hlas či tvář, v ideální konstelaci obojí. Spokojená a usměvavá dětská tvář na televizní obrazovce nebo billboardu je základem úspěchu, bez ohledu na to, kdo je cílovou skupinou reklamních triků. Co si ale myslet o reklamě, která je

v současnosti k vidění na všech českých kanálech. Jedná se o reklamu na Českou spořitelnu. Chlapeček s děvčátkem si hrají na pískovišti na maminku a tatínka a holčička spustí: „*Splátky, splátky, splátky, samé splátky, na auto, ...tak řekni už něco...*“⁴⁹ Poté přijde k holčičce maminka a jemně jí gestem naznačí, aby mlčela. Vedle na lavičce sedí odborníci z České spořitelny a jeden z nich, mladá žena, vtiskne mamince s úsměvem vizitku, s tím, že jí problém pomohou vyřešit. Naprosto nepochopitelné zatahování dětí do světa dospělých a ještě lépe do finančních problémů dospělých. Jistě, že v některých rodinách jsou děti svědkem hádek o peníze, ale stavět na tom podstatu celé reklamy se nezdá být tou nejvhodnější cestou.

5.3.3 Děti v médiích a předčasná dětská dospělost

Pro každého člověka na světě je těžké zůstat sám sebou, protože žijeme ve světě plném nekonečného množství vlivů. Ovlivňuje nás rodina, přátelé, výchovné instituce i s jejich představiteli, ale v současnosti především média. V proudu informací, jež se na nás neustále valí, je těžké si uvědomit, jestli náš názor je opravdu náš, jestli to, jak se chováme, jsme opravdu my, v té nejpřirozenější podobě a možná, když bychom si sáhli do svědomí, sami bychom nedokázali říct, kde začíná a končí hranice všech možných vlivů. Hranice, kterou nelze vytýčit, protože dnešní svět je charakteristický nedefinovatelným množstvím splývajících vjemů. Média jsou hlavním původcem tohoto splývání. Ale největším problémem, byť pro mnohé nevědomým, bývá především, jak je již výše zmiňováno, splývání dvou naprosto odlišných světů a to světa reálného a toho mediálního.

Být slavnou osobností, jež tráví celý svůj život ostře sledovaná ve všech médiích, s sebou nese značnou popularitu. Popularitu nejen ve smyslu pozitivním, jako je sláva, uznání, peníze, zbožňování, ale také popularitu jako věc negativní, kdy jste neustále sledován a celý život si tvoříte již od útlého věku, na radu rodičů či manažerů, soubor postojů,

⁴⁹ Reklama vysílaná na ČT 1 v 8.57 dne 9. 4. 2012.

názorů, gest,...jež jsou přemodelována podle aktuální potřeby a podle doporučení jiných. Zpětně tyto osobnosti hovoří o dětství bez dětství, o tom, jak brzy byli uvrženy do světa dospělých, a to vlastně také vždy na popud dospělých. A tak rodiče tvoří ze svých dětí už od malička „malé roztomilé slavné osobnosti“ a je jedno, jestli rodiče své ratolesti přihlašují do soutěží krásy pro malé děti, nebo dělají vše pro to, aby se stali slavnými zpěváky či sportovci. Zpívat může člověk celý život, ale stavět slávu a štěstí dítěte na jeho krásu, potřebuje už notnou dávku zvrhlosti, když uvážíme, že stárneme všichni a vlastní stárnutí takového dítěte vyrůstajícího ve světě, jež staví jen na kultu vzhledu, učiní dítě jednou zákonitě nešťastným.

5.3.3.1 Dětská móda a dětská Miss

Jestliže existuje dětská móda, musí též existovat někdo, kdo ji bude prezentovat. A dětský modeling se stal speciální disciplínou ve světě módy. Toto celkem mladé odvětví módního průmyslu vneslo do světa dětí i jejich rodičů opět trochu jiný náhled jak na děti samotné, tak i na vzájemný vztah rodičů a dětí.

V širším smyslu je móda, toto slovo pochází z *latinského modus (míra, obraz, způsob)*,⁵⁰ jakási *nestálá pomíjející obliba, popularita, založena převážně na vnějším projevu*.⁵¹ Pojem móda je nejčastěji spojován především s oblékáním a s úpravou účesů. S tím, co je módní, tedy to, co je v právě v určité oblasti a čase upřednostňované a žádané, se můžeme ale také setkat i v oblasti politiky, hudby nebo dokonce i filosofie.

Pomineme-li pomíjivost módních trendů, je jistě přijatelné i to, pokud děti prezentují dětskou módu, ve které mohou být stále dětmi. V současnosti, především v Americe, je v některých rodinách trendem, dělat především z malých, např. čtyřletých děvčátek, „malé dospělé“ a nechávat je stylizovat se do zralých žen s množstvím make-upu a

⁵⁰ ABRAHÁMOVÁ, Jitka et al. *Všeobecná encyklopedie* str. 210

⁵¹ ABRAHÁMOVÁ, Jitka et al. *Všeobecná encyklopedie* str. 210

s vyzývavým oblečením. Děti jsou pak hodnoceny podle nepřírozených parametrů a jsou učeny být jakýmsi ideálem vzdáleným realitě. Zde není úspěchem ani to, pokud v takovýchto soutěžích krásy někteří vyhrají, protože se pak tato – nejčastěji - děvčátka koncentrují od dětství jen na zevnějšek, zatímco se nedbá na jejich osobnost a přirozenost, která není pro tyto soutěže důležitá. Těžkým pak bývá pro děti zvláště jejich neúspěch. Už v tomto věku jsou postaveny před srovnávání sebe s někým jiným na základě zevnějšku a mnohdy si začnou zakládat na množství komplexů. O tom, jak jsou děti zklamány svým neúspěchem vlastně nadvakrát, protože se snaží naplnit představy svých rodičů, je mluvit jistě zbytečné. Maminky s vidinou bohatství a slávy neváhají svým dětem, kterým nebývá více než šest let, aplikovat injekce botoxu s vysvětlením, že takto činí všechny matky, jež své dcery do těchto soutěží přihlašují, a vrásky přece nechce nikdo. Přitom takové špatné vpíchnutí může negativně ovlivnit vyvíjející se obličejové svaly nebo dokonce způsobit problémy s dýcháním.

Prakticky v každém americkém státě se každoročně koná několik dětských soutěží krásy, které se účastní miminka a děti do 12 let. Při jejich sledování však diváci nevěřícně kroučí hlavou. Maminky, které si přes své dcery zjevně plní své sny, jsou kvůli titulu malé královny krásy schopné všeho. Typickým příkladem je čtyřletá Maddy Jackson, která napodobovala Dolly Parton a součástí jejího kostýmu byla umělá prsa a vycpaný zadeček.⁵²

Zatímco u soutěžících pro dospělé se jedná o akci dobrovolnou, dětí se nikdo neptá. Je s podivem, že zatímco v Americe se v některých státech malá miminka nesmí koupat bez plavek, zde se veřejně toleruje to, co někteří směle nazývají týráním dětí.

5.3.3.2 Dětství slavných osobností

Jednou ze známých slavných osobností ze světa hudby je popová zpěvačka Britney Spears, která byla od dětství motivována svými rodiči

⁵² <http://www.stastnezeny.cz/index.asp?menu=3&record=24147>

k tomu být ambiciózní. Brzy se stala součástí showbyznysu, kdy diktát rodičů nahradil diktát manažerů a producentů. Byla nucena hrát roli sladké blondaté holčičky a tvrdě na sobě pracovat a bylo jen otázkou času, do kdy to mladá zpěvačka, donedávna ještě dítě, vydrží. Přijít o svobodu a nemoci si dělat, co chci, je vězením i pro toho, kdo svým životem, který má k obyčejnému životu tak daleko, vydělává miliony dolarů.

Dalším známým zpěvákem, poznamenaným dětstvím, ve kterém nebyl pro dětství prostor, byl Michael Jackson. Jeho dominantní otec ho od jeho pěti let tvrdě drezíroval a dělal vše pro to, aby byl úspěšný. Nejdříve v rámci sourozenecké skupiny The Jackson Five, později jako sólový zpěvák. Kromě urážek otec používal běžně i fyzické násilí. Michael se stával i přes traumatizující zážitky hvězdou, ale nesměl být dítětem. V dospělosti vyvolávalo kromě pěveckých schopností značný rozruch i Jacksonovo chování. Mluvilo se o něm jako o člověku trpícím velikášstvím, odtrženého od reality, který se svou horskou dráhou ve svém sídle a se spoustou hraček pro děti působil značně narušeně. Jeho album Thriller se stalo nejprodávanějším albem všech dob a počet prodaných desek už určitě nebude nikdy překonán. Přesto nikdy nemohl být zcela šťastný. Mnoho lidí ho napodobovalo a přálo si být jako on, zatímco Michael Jackson chtěl být někým jiným. Odmítal vyrůst a uchýloval se do fantaskního světa, čemuž přizpůsoboval svůj způsob života.

Další osobností, známou již od dětství z médií a již média značně poznamenala život, je M. Culkin, jenž hrál ve známých rodinných komediích. I on poznal odvrácenou tvář slávy a netají se tím, že ho jeho otec v případě nehod od malička bil. Culkinova sláva začala v pěti letech. Po několika letech ji ale sám ukončil a jeho dospívání i přechod do dospělosti poznamenávalo množství bouřlivých eskapád a ani dnes nelze jeho život považovat za vyrovnaný.

Všechny tyto děti, dnes už dospělé, média hlídala na každém kroku. Všichni lidé na celém světě znali jejich obličej (někdy jejich tvorbu). S každým dalším rokem se média zdokonalují, diverzifikují a specifikují a my jako konzumenti médií už nemusíme poslouchat jen rádia, dívat se na filmy nebo si pouštět desky slavných osobností. Máme možnost prokliknout se ve vteřině na stránky věnující se jen jim, popřípadě užívat sociální sítě, kde se také dozvíme nejen to, co hvězdy samy dobrovolně prezentují, ale také informace a videa, která by o sobě nikdo z nás, natož někdo slavný, nehodlal sdělovat cizím. Tito slavní lidé, jež o sobě hovoří jako o dětech bez dětství, vlastně ani nemůžou přesně vědět, o co přišli, ale jsou si vždy jistí, že se tak stalo na popud rodičů. Ti byli tou hybnou silou, která je hnala dopředu, ti nabídli své děti světu, ti se podíleli podstatnou měrou na jejich úspěchu a také na jejich neštěstí.

5.4 Nešťastné dětství

Témat věnujícím se problémům dětí je mnoho. Lze psát o dětech a drogách, o dětském alkoholismu, o traumatech způsobených hádkami rodičů a z jejich rozvodů. Tato kapitola se ale bude zabývat fenoménem novým, a to dětem u psychologů a dále také věčné problematice, která provází mnoho dětí během celého dětství a která v nich vytvoří stopu, připomínající se během celého jejich života. Jsou to tělesné tresty.

5.4.1 Dětsí psychologové

Prvopočátek toho, že se začaly řešit pracovní, rodinné, zkrátka osobní problémy s pomocí psychologů, psychiatrů a různých psychoterapií, můžeme nalézt ve Spojených státech amerických. Zatím co se Američané svými návštěvami psychiatrických poraden spíše chlubí, obyvatelé západní Evropy využívající těchto služeb tuto skutečnost spíše tají. V dnešní době je však i u nás téměř módním trendem mít vlastního psychiatra. Panické stavy, různé fobie, sexuální život nebo i kožní onemocnění, to vše a mnohé jiné se snaží pomoci vyřešit trpělivě naslouchající odborníci. K tomuto přibývají rozličné odborné publikace a v nich například návody, jak bojovat s depresí nebo jak se deprese zbavit.

Nejprve to byla doména pouze dospělých, později se tento fenomén moderní doby rozšířil i na děti. Věková hranice pacientů se v průběhu let stále snižuje a dnes se setkáváme už i s dětmi, které ještě než začnou navštěvovat základní školu, chodí ke svým psychoterapeutům. Již pro takhle malé děti existují skupinové terapie, jejichž cílem je mluvit o svých problémech. Kalifornie padesátých let minulého století dala vzniknout tzv. terapii rodinné. Terapeut se v tomto případě soustředí na celou rodinu včetně zdravých členů. *Zaměřuje se na každodenní chování a reakce lidí, studuje jejich gesta, neverbální komunikaci, analyzuje je a na základě tohoto studia upozorňuje na skryté problémy.*⁵³

5.4.2 Násilí na dětech, fyzické tresty

Pod pojmem násilí si člověk může vybavit kde co. Od lehkého výchovného políčku, přes cílené bití a systematické šikanování, které nazýváme domácí násilí, až po nejzvrůdnější podoby ve formě sexuálních zneužívání dětí.

V dávných dobách, před nástupem židovské a následně křesťanské tradice, v časech přírodních náboženství, byla součástí náboženských rituálů lidská, tedy i dětská oběť. Důležitým, dalo by se říci nejdůležitějším, faktorem práv a svobod dítěte byl v minulosti jeho otec. Mohl s ním nakládat jako s majetkem, dle své libosti jej prodat nebo dokonce i zabít. Právo, jež toto zacházení s nedospělým jedincem schvalovalo, se nazývalo potestas patris familie a *vycházelo hlavně z přesvědčení o zásluze muže na zplození nového lidského jedince.*⁵⁴ Až římský zákon vydaný v roce 374 posuzuje zabití dítěte jako trestný čin.

Přesto, že osvícenství vnáší do společnosti nový náhled na děti a dětství vůbec a snaží se prostřednictvím pedagogiky vštěpovat myšlenku, že bití dětí není správné, přetrvává neotřesitelná otcovská autorita, upevňovaná právě fyzickými tresty ve formě pohlavků, vařeček, řemenů,

⁵³ Éra psychiatrů a psychologů. 100 + 1, s. 25.

⁵⁴ PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*, s. 17.

taháním za uši či vlasy nebo přivazování ke stolu. Ještě po roce 1945 byla mottem mnoha rodin věta: *Metla vyháni děti z pekla*.⁵⁵

Matky, pokud nepožívaly značné autority, samy své děti donedávna strašily nejen různými nadpřirozenými bytostmi, ale i otcem! Tvrdá otcovská výchova se tak stala předmětem vzpomínek i mnoha slavných osobností jako je Jan Neruda, Svatopluk Čech nebo Josef Kajetán Tyl. I když ve valné většině trestající osobou byl otec, můžeme se setkat i s trestajícími matkami, jak dokládá ve své autobiografii Magdalena Dobromila Rettigová, kde si stěžuje na to, jak ji matka *trestala přísně a zle s ní zacházela*.⁵⁶ Podobnou zkušenost měla i představitelka venkovské prózy a autorka slavné Babičky, Božena Němcová, kterou matka bila a malá Boženka, tehdy ještě Barborka⁵⁷, jí musela za trest ještě poděkovat.

Exekutory tělesných trestů nebyly samozřejmě jen rodiče. Ve školství se těchto praktik užívalo také běžně. Vždyť ještě v poválečném období se s tímto úkazem můžeme setkat. Zavzpomínal na něho i Zdeněk Svěrák ve svém filmu *Obecná škola*, kdy si třídní učitel Igor Hnízdo, prostřednictvím rákosky zjednal téměř božskou úctu v chlapecké třídě, která byla až do té doby nezvladatelná.

Ale na to, že i děti mají v určitém rozsahu svá práva, si museli počkat až do roku 1924, kdy byla sepsána Ženevská deklarace práv dítěte. V deklaraci práv dítěte z roku 1959, kterou přijaly Spojené národy, je zakotveno, že: *Dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm*⁵⁸. Dalším důležitým mezníkem ve vztahu společnosti a dítěte se stal 20. listopad 1989, tehdy OSN přijalo Úmluvu o právech dítěte.

⁵⁵ LENDEROVÁ, Milen; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 150.

⁵⁶ LENDEROVÁ, Milen; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*, s. 150.

⁵⁷ Barbora Novotná bylo původní jméno Boženy Němcové.

⁵⁸ PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*, s. 17.

Zkratka CAN (Child Abuse and Neglect), jež v sobě vystihuje termín syndromu týraného a zanedbávaného dítěte, přímo navazuje na pozorování rentgenologů a chirurgů z 50. let 20. století, kteří si začali všimnout neobvyklých nálezů zranění dětí. Rada Evropy, respektive její zdravotní výbor, vypracoval v roce 1992 definici syndromu CAN, jakési upřesnění a sjednocení pohledu na tuto problematiku. Definice tělesného týrání je zde upřesněna jako *tělesné ublížení dítěti, anebo nezabránění ublížení či utrpení dítěti, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno úmyslně, anebo že mu nebylo zabráněno.*⁵⁹

Když se ohlédneme o několik desítek let nazpět, mohli jsme se běžně setkávat s veřejným fyzickým umravňováním dětí svými rodiči. Mnozí zastánci tělesných trestů velmi často argumentují, že *neusměrní-li rodič dítě lehkým plácnutím hned na začátku, začne dítě zlobit ještě víc a nakonec rodič ztratí trpělivost a opravdu mu nařeže*⁶⁰. Ať je člověk přívrženec tělesných trestů či ne, kde je ta úzká hranice mezi tím lehkým plácnutím a bitím dítěte?

V posledních letech je tato otázka, otázka tělesného týrání a tělesného trestání v rodině, velmi často předmětem zkoumání specializovaných pracovišť. Vědečtí pracovní došli k zajímavému závěru, že *tělesné týrání u většiny případů začíná v kontextu ukázněvání čili výchovy dítěte*⁶¹. Časté tělesné tresty uplatňované jako prostředek výchovy, mohou být tím spouštěcím mechanismem, který zapříčiní to, čemu dnes říkáme tělesné týrání nebo také domácí násilí. Zjednodušeně by se dalo říci, že rodič přestal rozeznávat míru a intenzitu trestu. Nicméně tělesný trest může rozhodně působit výchovně, pakliže je správně načasován a aplikován v přijatelné míře.

Děti jsou též vystavovány násilí psychickému, které je na rozdíl od fyzického, nezměřitelné. Výsměch, ponižování, nebo také záměrné

⁵⁹ GJURIČOVÁ, Šárka; KOCOURKOVÁ, Jana; KOUTEK Jiří. *Podoby násilí v rodině*, s. 16.

⁶⁰ BIDDULPH, Steve. *Tajemství výchovy šťastných dětí*, s. 66.

⁶¹ PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*, s. 36.

zastařování či opovrhování-to jsou faktory, jež na psychiku nedospělého jedince působí velice negativně, nehledě na to, že forma tohoto násilí může zanechat stopy v člověku po celý jeho život. Ztráta sebedůvěry a pocit nedostatečnosti vyústí v nadměrnou míru agrese, napadání slabších jedinců, nebo naopak, dítě se uzavře do sebe a přestává komunikovat. Oba dva výše uvedené typy chování jsou reakcí na ztrátu jistoty v sebe sama.

Naskýtá se zde otázka, proč se dětem ubližuje. Z jakého důvodu? Kdo je viníkem? Těžko se hledá jednoduchá odpověď, a to také z toho důvodu, že *záměrné ubližování není přímočarý proces vedoucí od „pachatele“ směrem k oběti*⁶². V naprosté většině případů můžeme konstatovat skutečnost, že je na vině rodič, jako dospělý jedinec, který svobodně rozhoduje o svém jednání. Samozřejmě nesprávné chování rodiče ovlivňují další faktory, jako je prostředí, v němž rodina žije a také celá společnost, která se velkou měrou podílí na tom, že rodič někdy jedná v rozporu se základními etickými hodnotami.

Bohužel i přes nejrůznější opatření a úmluvy, linky bezpečí, kde se zneužívané děti mohou svěřit a kde se jim dostává podpory a pomoci, se na dětech stále páchají nepřístojnosti a nepravosti.

6 Exkurz

6.1 Jak to vidí veřejnost

A jakou optikou vidí dnešní děti širší veřejnost? Jak vnímá jejich postavení ve společnosti, nebo co si myslí o fyzických trestech? Tyto a další otázky jsem položil několika respondentům. Mezi dotazovanými se objeví jak muži, tak ženy různých profesí i rozdílného vzdělání. Nebudou chybět ti, kteří jsou spojeni svazkem manželským, ani ti, jež jsou svobodní. Odpovědi na otázky může ovlivnit nejen pracovní post,

⁶² PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*, s. 87.

dosažené vzdělání, či rodinný stav, ale významnou roli bude hrát dozajista i fakt, zda je respondent sám rodičem.

V této části své bakalářské práce jsem zvolil metodu semidirektivního interview (polořízeného rozhovoru), který jsem zaznamenal na diktafon a následně zapsal. Sesbírané odpovědi jsem porovnal a odlišné nebo společné názory na danou problematiku jsem vyhodnotil.

6.2 Přepis rozhovorů

Respondent č. 1: ženatý muž, 30 let, bezdětný, vzdělání – vyučený zedník.

Otázka č. 1: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů v rodině?

Pokud je dítě drzý a odmlouvá. Já sám jsem od táty dostával a myslím, že to bylo někdy třeba.

Otázka č. 2: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů ve školství?

Tady si myslím, že učitel nemá žádné právo se dítěte dotknout. To je záležitostí jen rodičů.

Otázka č. 3: Jaké tři výrazy charakterizují dítě 21. století?

Ztráta slušnosti, netrpělivost, drzost.

Otázka č. 4: Co si myslíte o soutěžích krásy dětí typu mini Miss, které byly doménou Ameriky, ale již jsou běžné i u nás?

Nic o tom nevím.

Otázka č. 5: Domníváte se, že děti 21. století méně respektují ve škole své učitele a proč?

Učitelé si mají ve třídě sjednat pořádek sami, jinak tam nemají co dělat. Ale děti drzejší jsou, to jo.

Respondent č. 2: muž, ženatý, 56 let, 2 děti, vzdělání – středoškolské, vychovatel v nápravném zařízení pro nezletilé.

Otázka č. 1: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů v rodině?

Jen v hraničních situacích.

Otázka č. 2: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů ve školství?

Jen kdyby žák učitele napadl.

Otázka č. 3: Jaké tři výrazy charakterizují dítě 21. století?

Dynamičnost, chytrost, vynalézavost.

Otázka č. 4: Co si myslíte o soutěžích krásy dětí typu mini Miss, které byly doménou Ameriky, ale již jsou běžné i u nás?

Nesouhlasím, ale pro určité dítě to může mít pozitivní vliv na již existující touhu po předvádění se.

Otázka č. 5: Domníváte se, že děti 21. století méně respektují ve škole své učitele a proč?

Dříve nebyla taková volnost a děti byly více dachmaný, děti byly nuceny autoritu uznávat. Dnes je vše volnější a děti znají především svá práva, než své povinnosti.

Respondent č. 3: vdaná žena, 35 let, dvě děti, vzdělání – vysokoškolské, sekretářka.

Otázka č. 1: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů v rodině?

V žádném případě je neuznávám. Děti jsem nikdy nebila.

Otázka č. 2: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů ve školství?

Tak tady už vůbec ne, samozřejmě!

Otázka č. 3: Jaké tři výrazy charakterizují dítě 21. století?

Šikovnost, rychlost, odmlouvání.

Otázka č. 4: Co si myslíte o soutěžích krásy dětí typu mini Miss, které byly doménou Ameriky, ale již jsou běžné i u nás?

Maminky, které své děti na tyto soutěže posílají, nechápu. Děti jsou stylizovány do nesmyslných rolí.

Otázka č. 5: Domníváte se, že děti 21. století méně respektují ve škole své učitele a proč?

Ano, rodiče sami by měli své děti učit respektu ke škole a ne pomlouvat učitele před dětmi. Je to především jejich chyba.

Respondent č. 4: vdaná žena, 57 let, 2 děti, 3 vnoučata, vzdělání – středoškolské, učitelka v mateřské škole.

Otázka č. 1: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů v rodině?

Zastánce jsem pouze do věku 6 let v případě opakovaného neuposlechnutí a pouze na zadeček.

Otázka č. 2: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů ve školství?

Nejsem.

Otázka č. 3: Jaké tři výrazy charakterizují dítě 21. století?

Sebevědomí, tělesná zdatnost, vyšší inteligence.

Otázka č. 4: Co si myslíte o soutěžích krásy dětí typu mini Miss, které byly doménou Ameriky, ale již jsou běžné i u nás?

Dětem to neprospívá.

Otázka č. 5: Domníváte se, že děti 21. století méně respektují ve škole své učitele a proč?

Ano, je to tak, ale při vhodné motivaci děti učitele respektují. Učitel má více prostředků pro použití motivace v hodinách než dříve.

Respondent č. 5: vdaná žena, 77 let, děti dvě, sedm vnoučat, vzdělání – vysokoškolské, průvodce, nyní v důchodu.

Otázka č. 1: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů v rodině?

Když se dítě třepne, taková situace může nastat. Spíše symbolicky.

Otázka č. 2: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů ve školství?

Jsem zásadně proti.

Otázka č. 3: Jaké tři výrazy charakterizují dítě 21. století?

Rovnostářství ve vztahu k dospělým, určitá nevychovanost, touha po technice.

Otázka č. 4: Co si myslíte o soutěžích krásy dětí typu mini Miss, které byly doménou Ameriky, ale již jsou běžné i u nás?

Je to to nejhorší. Jde o ztrátu dětství.

Otázka č. 5: Domníváte se, že děti 21. století méně respektují ve škole své učitele a proč?

Pro děti je celkově charakteristické nerespektování autority, ať už rodiče či učitele.

6.3 Vyhodnocení rozhovorů

V náhodně vybraném vzorku populace, jež byla dotazována na otázky týkající se dětí, se objevují tři ženy a dva muži. Těmto lidem byly otázky položeny v Plzni v sadech Pětatřicátníků. Věk dotazovaných je 33 – 77 let. Je zajímavé, že namátkou oslovení jedinci měli ve 2 případech pedagogické vzdělání.

Vyhodnocení otázky č. 1: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů v rodině?

Na tuto otázku odpověděli 2 dotazovaní radikálně a to jeden ano, druhý ne. Ostatní připouštějí, že taková situace může nastat a v minimální míře ji připouštějí.

Vyhodnocení otázky č. 2: V jakých případech jste zastánce tělesných trestů ve školství?

Zde jsou 4 dotazovaní z 5 zásadně proti. Jeden dotazovaný tuto možnost vidí jako možnou v případě násilného napadení učitele samotným žákem.

Vyhodnocení otázky č. 3: Jaké tři výrazy charakterizují dítě 21. století?

Dotazovaní zde zmiňují negativa jako je ztráta slušnosti, netrpělivost, odmlouvání a nevychovanost, ale více přeci jen převažují pozitiva dětí: dynamičnost, chytrost, vynalézavost, šikovnost, rychlost, sebevědomí, tělesná zdatnost, vyšší inteligence.

Vyhodnocení otázky č. 4: Co si myslíte o soutěžích krásy dětí typu mini Miss, které byly doménou Ameriky, ale již jsou běžné i u nás?

Převážná většina dotazovaných tyto soutěže odmítá jako nevhodné pro vývoj dítěte. Jeden soutěže vůbec nezná a jeden připouští určitý pozitivní vliv v případě výjimky určitého dítěte, jehož takové předvádění může těšit.

Vyhodnocení otázky č. 5: Domníváte se, že děti 21. století méně respektují ve škole své učitele a proč?

Všichni dotazovaní souhlasí s tím, že dnešní učitelé mají před dětmi menší autoritu. Dotazovaní to vidí v samotných učitelích, kdy doporučují zvýšenou motivaci v hodinách či sjednání si většího respektu učitelem samým. Jen jedna jediná odpověď se lišila a zazněl v ní názor, že za to mohou částečně i rodiče tím, jak se o vyučujících před dětmi sami vyjadřují.

Z tohoto drobného vzorku odpovědí na otázky týkajících se dětí vyplývá, že názory se mohou lišit nejen napříč věkem a vzděláním, ale i podle pohlaví. V odpovědích se všichni shodli jen v otázce tělesných trestů ve škole, v případě dětského modelingu a poté v otázce na respektování učitele. I přes zdánlivě shodné odpovědi zde můžeme najít nuance rozdílných názorů, jež se v (byť stejných) odpovědích na otázku objevují.

7 ZÁVĚR

Rodina, výchova a společnost dostala změn. Tyto změny umožňují dnešním dětem již od velmi nízkého věku prostřednictvím různých kroužků, ať už sportovních, jazykových nebo uměleckých (hudebních, divadelních), rozvíjet své schopnosti rozhodně rychleji než dříve.

K rozvíjení schopností dnešních dětí patří i počítače. Virtuální realita, která našim dětem otevírá brány jiných světů, ale zároveň jim zavírá dveře reálného světa kolem nich.

Každá doba má své výhody a nevýhody a tato práce má být jakousi sondou a předložit čtenáři stručný přehled a orientaci v daném tématu. Rozhodnutí o tom, které období mnou popisované bylo pro dítě to nejpříznivější, je na každém jednom z nás. I když dnešní doba dává dětem mnohá práva a hlavně ochranu, což v minulosti nebývalo zvykem, a zdá se téměř ideální, bere jim něco jiného...

Náš život se prolíná s životem našich dětí a jen díky nim můžeme objevovat zapomenuté. Ne vždy budeme svým dětem rozumět, jejich radostem, smutku či vzteku, ale mohli bychom se to pokusit i přes rozdílné emoce přijímat. Děti jsou, jaké jsou, a nebudou vždy takové, jaké bychom je chtěli mít. Jsou i v 21. století středobodem našeho vlastního vesmíru a my snad už víme, že to hlavní, co děti chtějí, je být s námi, se svými rodiči.

Cílem mé práce je přispět ke zmapování současného statusu dítěte v české společnosti jako výsledku vývoje společenských a civilizačních změn v 19. a 20. století. Na začátku mapovaného období neměly děti téměř žádná práva, jen samé povinnosti. V průběhu této zkoumané etapy postupně dochází ke změnám, které společenský status dítěte posouvají stále vpřed.

Pohled na dítě se v mnou mapovaném období výrazně měnil. Především ve vztahu rodičů k dětem. Ale také vztah dítě versus rodič je jiný. Rodičovská autorita je na ústupu a ke konci 20. století se setkáváme

se vztahem téměř rovnocenným a na přelomu tisíciletí pak přicházejí dětští psychologové a psychiatři se svou léčbou malých pacientů.

Jakým směrem se bude dále ubírat výchova dětí a náš vztah k nim? Vždyť 21. století je zatím na začátku, uvidíme tedy, co nové přinese...

8 Seznam použité literatury a prameny

ABRAHÁMOVÁ, Jitka, et al. *Všeobecná encyklopedie: v osmi svazcích*, sv. 5. Praha: Diderot, 1999. 507 s. ISBN 80-902555-7-4.

BIDDULPH, Steve. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Praha: Portál, 1999. 133 s. ISBN 80-7178-334-X.

GJURIČOVÁ, Šárka; KOCOURKOVÁ, Jana; KOUTEK Jiří. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. 101 s. ISBN 80-7021-416-3.

HODGKINSON, Tom. *Líný rodič: Lenošením a nečinností k lepšímu rodičovství*. Brno: Jota, 2009. 246 s. ISBN 978-80-7217-665-6.

HORSKÝ, Jan; SELIGOVÁ Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny, 1997. 143 s. ISBN 80-7106-195-6.

JEDLIČKA, Richard, et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. 300 s. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ Marie. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.

LENDEROVÁ, Milen; RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. 376 s. ISBN 80-7185-647-9.

LUKÁŠOVÁ, Hana. *Kvalita života dětí a didaktika*. Praha: Portál, 2010. 202 s. ISBN 978-80-7367-784-8.

MILFAIT, René. *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Praha: Portál, 2008. 210 s. ISBN 978-80-7367-320-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999. 251 s. ISBN 80-85850-75-3.

PIAGET, Jean; INHELDEROVÁ, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. 143 s. ISBN 80-7178-407-9.

PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-86103-21-8.

SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.

STŘEDOVÁ, Veronika. *České, slovenské a československé dějiny 20. století: Moderní přístupy k soudobým československým dějinám*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2006. 221 s. ISBN 80-86845-63-X.

WEISSENSTEINER, Friedrich. *Osudové ženy korunního prince Rudolfa: Od císařovny Alžběty k Mary Vetserové*. Praha: Brána, 2007. 156 s. ISBN 978-80-7243-304-9.

ZÄHME; Volker. *Co by měly děti znát: Odhalování dětských světů, rodičovské omyly, co o svých dětech možná nevíte*. Čestice: Rebo, 2005. 202 s. ISBN 80-7234-420-X.

Časopisy:

INFORMATORIUM. Praha: Portál, 2004, roč. XI, č. 9. ISSN 1210-7506.

100+1. Praha: Stoplus, 2010, roč. XLVII, č. 10. ISSN 0322-9629.

TÝDEN. Praha: Mediacop, 2009, roč. XIV, č. 36. ISSN 1210-9940.

Elektronické zdroje:

Svědectví Salmena Gradowského o koncentračním táboře v Birkenau.
[cit. 12. 4. 2012] dostupné z WWW:

http://www.acwsaloon.cz/hotove/v/v-srdci-pekla/v_srdci_pekla.htm

Hitlerjugend. [cit. 10. 4. 2012] dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hitlerjugend>

Magazín pro šťastné ženy. Dětské soutěže krásy - týrání dětí? [cit. 11. 4. 2012] dostupné z WWW:

<http://www.stastnezeny.cz/index.asp?menu=3&record=24147>

9 Das Resümee

Der gesellschaftliche Status des Kindes hat sich in der Geschichte der Menschheit vielseitig verändert. Am Anfang wurden Kinder als kleine Erwachsene betrachtet, die sich als leistungsfähige Arbeitskräfte wesentlich am Haushaltlauf beteiligten. Auch das Verhältnis zwischen den Eltern und den Kindern war dem gegenwärtigen bei weitem nicht ähnlich.

Während des 19. Jahrhunderts ergibt es sich eine neue Einsicht auf das Kind. Kinderspielzeug, Kinderbekleidung, in einigen Sozialschichten auch Kinderzimmer werden genauer bestimmt. Die vorschulische Ausbildung wird unifiziert und verschiedene Handbücher werden verlegen, die das ideale Verhältnis zwischen den Eltern und den Kindern nicht nur im Rahmen der Familie, sondern auch im Schulumilieu beschreiben.

Amerikanische Kämpferin für Kinderrechte Florence Kelley nannte das 20. Jahrhundert als 'das Jahrhundert des Kindes.' Die Begriffe wie Kindheit und Familie bekommen ein ganz neues Ausmaß. Das traditionelle Modell der Familie tritt zurück und neue liberale Einstellungen zur Erziehung erscheinen. Ein trauriges Kapitel dieses Jahrhunderts wurde dann der zweite Weltkrieg. Die Kinder wurden in dieser Zeit ausgenutzt, damit die Kriegsziele erreicht werden. Auch die Konzentrationslager wurden errichtet, wo ganze Familien ohne Ausnahme der Kinder massakriert wurden.

Zu den Erziehungsmethoden und Einstellungen gehörten auch physische Strafen, Manipulation durch Gefühle, die Methode der natürlichen Folge oder Zweckrationalität. Es gibt viele pädagogische Auffassungen, aber nicht alle können wir für geeignet oder sogar ideal halten. Im Allgemeinen wird die Kommunikation mit dem Kind immer mehr akzentuiert. Die Autorität wird nicht mehr extrem verlangt und das verursachte bei einigen Eltern fehlende Führung und Verzicht auf die Grenzen in der Erziehung. Das Ende des 20. Jahrhunderts bringt vor

allein die intuitive Elternschaft. Als Reaktion auf den Fall des totalitären Regimes in der Tschechischen Republik, das Kollektivismus predigte, wird oft bei uns die Individualität des Kindes hervorgehoben.

Wende des 3. Jahrtausends bringt weitere Veränderungen auf dem Gebiet des Familienlebens und der Kindererziehung. Die Väter erfüllen nicht nur die traditionelle Rolle der Familienernährer, sondern auch sind gleichermaßen wie die Mütter fähig zu dem Haushaltlauf beizutragen. Das ist auch dadurch bestimmt, dass die Frauen über höheres Gehalt verfügen. Die Kinder des 20. Jahrhunderts werden sehr intensiv auf ihre Zukunft vorbereitet, egal ob ihre Eltern sie nach der traditionellen, modernen oder natürlichen Auffassung erziehen. Wir dürfen ihnen ihre Kinderwelt nicht wegnehmen und zugleich sollten wir sie vor der, in den Medien stark präsentierten, Illusion der idealen Welt und der Vollkommenheit behüten.

In welche Richtung werden die Kindererziehung und unser Verhältnis zu ihnen einhergehen? Das neue Jahrtausend fing gerade erst an, also wir werden sehen, was es bringt ...